

Beställarforskning?

Busquin ville för fyra år sedan dra igång en fördjupad debatt om forskningspolitiken. Jag skulle bli förvånad om han efter att ha läst den här antologin fått några idéer om hur den europeiska forskningen skall ges "nytt liv".

ULF SANDSTRÖM

Den 14 januari 1974 var en historisk dag för europeisk forskning. Då antogs fyra resolutioner om vetenskap och teknologi av EU-kommissionen. Det var inget stort och märkvärdigt rent innehållsligt, men mycket av det som hände sedan vilade på dessa resolutioner. Den första handlade om koordinering av policy och gemensamma projekt inom området teknik och vetenskap. I mycket handlade det om att informera varandra om vad man gjorde och hade för avsikt att göra.

Trettio år senare talar man med större bokstäver och i termer av ett gemensamt europeiskt område för forskning (ERA). Inte bara information utan också styrning. Ambitionerna var när ERA lanserades (januari 2000) ganska högt ställda. Man menade att den splittring och de skillnader som fanns i rättsligt och administrativt hänseende borde brytas med hjälp av en större integrering av det europeiska FoU-området. Så skulle forskningen "få ny fart". Bland metoderna för att uppnå detta talades bl.a. om att kartlägga europeiska "centres of excellence", skapa nätverk, institutionalisera samordningen, främja företagsetableringar, m.m.

Låt oss göra ett tankeexperiment. Gå tio år framåt i tiden, ge varje nydisputerad forskare i Norge en summa av 20 miljoner norska kronor (med indexerad köpkraftsparitet) i sex år under förutsättning att de förbrukar dem i antingen EU, Japan eller USA. Om de kvalitetsförbättrar sin forskning ges de livstidspermanenta anslag. Vad blir resultatet? Hur stor andel av den populationen tror ni vill samarbeta med EU-forskare? Hur många skulle göra det idag, hur många hade gjort det för trettio år sedan?

Personligen tror jag inte att det trots EU:s alla ansträngningar är attraktivt för utomstående att betala för samarbete. Det som förekommer sker till följd av finansieringstvånget. USA är desto mer lockande av det enkla skälet att man där satsar på kvalitet och fundamental forskning. En klok norrman skulle följa sina föregångare och ta pengarna till Harvard, Stanford etc. Man kan fråga sig varför det är på det viset och varför det är så svårt att få till en bra europeisk forskningspolitik.

Ett svar ligger naturligtvis i vad som hände 1974. Politikerna var inriktade på den minsta gemensamma nämnaren. Resolution två handlade om det som nu är ESF, men någon motsvarighet till det amerikanska NSF blev det inte eftersom grundforskning inte var prioriterat av kommissionen. ESF blev istället en diffus maskin för nätverk och möten, inte en apparat för att förbättra forskningens kvalitet. Med hänsyn till sådana misslyckanden är det naturligt att det knyts starka förhoppningar till den förnyade idén om ett europeiskt forskningsområde med en gemensam politik.

Frågan är hur det skall gå till och om det är möjligt att genomföra något sådant. Redaktörerna för antologin *Changing Governance* har nog tänkt sig att besvara den frågan, men det är naturligtvis inte lätt att göra det med hjälp av en konferens. Inläggen emanerar från olika projekt som handlar om EU-forskning, men oftast i form av rena policystudier. Man studerar vad EU säger sig vilja göra och försöker att förklara hur denna policy vuxit fram. Rent empiriska studier av vad som faktiskt har hänt lyser med sin frånvaro och då blir det svårt att greppa styrningsfrågorna. Samhällsvetenskapen lider i vanlig ordning av en långtgående fragmentisering. De stora nätverk och integrerade projekt man talar om i ERA kunde verkligen behövas för att studera de forskningspolitiska styrproblemen i Europa.

Ingenstans framgår vem som finansierade konferensen eller vem som betalat för att trycka boken. En gissning är att det är DG Research som ligger bakom. Det faktum att EU-byråkraten Caracostas skriver första kapitlet efter inledningen styrker detta antagande. När förlaget Edward Elgar får utgivningen av konferensböcker fullt finansierad saknar de incitament att göra intressanta och säljbara volymer. Uppsatserna hade tjänat på att skickas till tidskrifter och få en kritisk review. Så är nu inte fallet. I boken förekommer både dålig engelska och faktafel. Språkgrordorna (t.ex. "Ministry of Economics") kan man leva med men när författarna tolkar situationen i de nordiska länderna på basis av sekundärlitteratur blir det ibland stora fel (t.ex. har man för sig att svenska universitet har ovanligt hög basfinansiering).

Problemet är dock i första hand att antologiförfattarna inte är fokuserade på frågeställningen om styrningsvillkoren i Europa.

Problemet är dock i första hand att antologiförfattarna inte är fokuserade på frågeställningen om styrningsvillkoren i Europa. Läsaren får reda på en del runtomkring detta tema, men eftersom det inte finns ett grundläggande synsätt som genomsyrar varken inledning eller uppsatser blir det svårt att lära sig något substantiellt av antologin. Det verkar mera pliktskyldigt ihopsatt än genomtänkt.

Detta märks av det faktum att redaktörernas inledning i stor utsträckning fokuserar på vad som kan komma att hända med ERA och vilka scenarier som är tänkbara. Uppsatserna däremot är tillbakablickande. Den första av antologins tre delar består huvudsakligen av sådana resuméer av styrbegreppens teori och historia. När Caswill använder principal-agent analys slår det inga gnistor eftersom han inte får kontakt med något riktigt material. Ett undantag är Edlers uppsats som visar hur "the policy community" har samspelat med "the research community" inom forskning om innovationssystem.

Bokens andra del kliver ner från den övergripande EU-nivån till den nationella. Här samlas en rad skilda studier av helt olika aspekter. Här finns bl.a en uppsats med ett regionalt perspektiv och en om det finska FoU-systemet. Dessa båda är ganska bra; ger data, analys och inblickar.

Den tredje delen, slutligen, ger en sektoriell vinkling med hjälp av tre bidrag om bioteknik i Europa. Spänningen mellan regionala kluster och internationell policy är intressant och lämnar dessutom utrymme för annat än innovationspolitik, bland annat en bioetisk inåkning i de styrningsproblem som Europa har att hantera kring nya teknologier. EU har inom detta område delvis hamnat i en institutionell kris och frågan är om ERA kan bidra till att lösa detta. Uppsatsen har flera viktiga kritiska poänger, som bättre än andra uppsatser ger en kritisk analys av EU:s policyutveckling.

Genomgående i boken är att det inte används ett riktigt komparativt perspektiv. Det är oerhört vanligt i EU-sponsrad forskning att jämföra mellan länder i Europa, men om man vill förstå ERA som problem måste man jämföra med EU:s konkurrenter: USA och Japan. Jag vill veta hur det kan komma sig att USA som har ett så genomsplittrat FoU-system, som saknar forskningsministerium, som har universiteten som dominerande FoU-utförare av offentligt finansierad forskning (men industrin som dominerande i totala termer), som saknar nationell FoU-plan, som avstått från att formulera nationella mål för forskningen, kan gå så bra? Med den analys som ligger bakom såväl ERA som den här antologin borde det ha gått åt pipsvängen för länge sedan.

En reflektion är att EU:s problem är tilltron till beställarforskning i byråkratiska ordningar. Forskning om forskning på EU-nivå bedrivs i stort sett uteslutande på beställarstyrda pengar och det gör att det saknas en fristående akademisk verksamhet för detta. Resultaten blir därefter. Beställarnas perspektiv skall bekräftas och reproduceras, annars blir forskarna utan medel. Den här antologin är i många stycken ett exempel på det.

Ulf Sandström. Docent vid Linköpings universitet, verksam vid Vetenskapsrådet i Stockholm.